

NIEUWSBRIEF

VAN

'DE TEREBINTH'

STICHTING TOT HERSTEL VAN ZORG ROND DOOD EN RUSTPLAATS

jaargang 3
nummer 4
november 1989

secretariaat:
Postbus 222
3970 AE Driebergen

IN DIT NUMMER:

- * Verslag excursie 's-Gravenhage
- * De kraaienmars van een levenskunstenaar
- * Boekbespreking: Zand erover?
- * Het graf met de handjes
- * Necroforum: festival over de dood

de gedichten in dit nummer zijn van J.C. Bloem

VERSLAG VAN DE EXCURSIE 'OUD EIK EN DUINEN' & 'TER NAVOLGING'

Graaf Willem II, de vader van Floris V stichtte in 1247 de Kapel, de oorsprong van de begraafplaats.

Op zaterdag 7 oktober vond een Tere-Terebinth-excursie plaats naar twee bijzondere begraafplaatsen in Den Haag en Scheveningen. Hier volgt een korte impressie van deze bijeenkomst.

'Eik en Duinen' is een begrip voor de Hagenaars. Of liever gezegd: twee begrippen. Vanouds kende men een begraafplaats 'Eik en Duinen', maar in 1890 -- op enige maanden na een volle eeuw geleden dus -- werd 'Nieuw Eyk-enduynen' gesticht. Daarom spreekt men over de oude begraafplaats nu van 'Oud Eik en Duinen'.

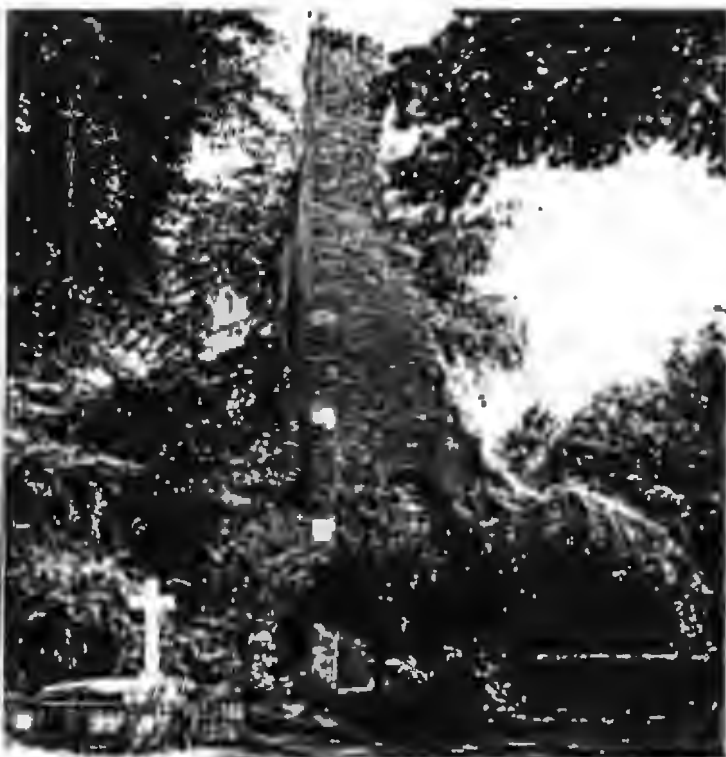
Het was deze oude begraafplaats die voorwerp was van ons bezoek. Rond één uur in de middag werden de excursiegangers verwelkomd door de heer L. Jol sr. namens de begraafplaats, en door een imposante stortbui namens de allerhoogste instantie. Koffie en gebak gaven de aula, waar het gezelschap

zich verzamelde, een genoeglijk aanzien.

De inleiding van directeur Jol liet niet na te imponeren: hij sprak enerzijds over de ouderdom en tegelijk het jeugdig elan van deze begraafplaats, anderzijds over de zeer levensechte kwade geesten die 's nachts over het terrein rondwaarden. Alles wat los en soms ook vast zat, bleek potentieel voorwerp van diefstal: van het serviesgoed en de schilderijen in de aula (het enige wat nog aan de muur hing waren de schilderijhaken), tot de kettingen van de grafmonumenten en alles wat dumpwaarde heeft rondom een dodenakker.

Wat betreft de respectabele ouderdom valt, kortheidshalve, te melden dat de geschiedenis van deze begraafplaats teruggaat tot het jaar 1247, toen graaf Willem II een kapel stichtte aan de rand van de Haagse duinen. De kapel was gewijd aan 'Onze Lieve Vrouw van seven Weeën'. De ruïne

van de kapel is nog De ruïne van de Kapel van Eik en Duinen.

Mausoleum
Hekmeijer.
Overleed in 1903
en werd als
eerste
Nederlander
gecremeerd.

te zien aan het begin van het terrein; binnenkort zal een nodige restauratie ter hand worden genomen. Het hoeft nauwelijks te verwonderen dat deze begraafplaats niet alleen tot de oudste, maar ook tot de grootste van ons land behoort. Op een terrein van ongeveer dertien en een halve ha. bevinden zich ruim 20.000 familiegraven. In de loop der tijd moeten hier meer dan 340.000 overledenen ter aarde zijn besteld.

Niet alleen bevinden zich hier, zoals men van een zo oude begraafplaats in een stad als Den Haag mag verwachten, tal van grootheden uit de wereld van de politiek (Dr. Abraham Kuyper, Jhr. Mr. H.A. van Karnebeek, Mr. Dr. J. Donner, Prof. J.S. Gerbrandy en natuurlijk Dr. W. Drees), of uit de kunstwereld (Fie Carelse, Louis Couperus, Mesdag, Pisuisse), maar ook biedt de begraafplaats tal van bijzondere graven, waaronder grafmonumenten die elders door de in ons land optredende commissies of besturen

werden geweigerd vanwege hun te afwijkende verschijningsvorm.

In de namiddag bezochten we 'Ter Navolging' in Scheveningen, verscholen tussen de huizen aan de Duinstraat hoek Prins Willemstraat. Hier trotseerden we, terwijl de immense slagregens zich geleidelijk hadden teruggetrokken, het eveneens imposante motor-

Doorkijk van de ruïne van
de Kapel van Eik en Duinen.

gebrul dat een jonge dynamische omroepvereniging over de wijde omgeving uitstrooide. Voldoende stof tot contemplatie in ieder geval.

In feite staat de bezoeker van 'Ter Navolging' in een kerk zonder dak. Een ommuurde begraafplaats, om hygiënische redenen in de verlichte achttiende eeuw buiten de stad aangelegd -- vandaar de naam --, maar nog wel gelijkend op een kerkgebouw met inpandige grafzerken. De bekendste personen die hier zijn begraven: de schrijfsters Betje Wolff en Aagje Deken, moeten het doen met een eenvoudige steen in de muur: de graven zelf zijn spoorloos verdwenen.

Deze unieke plaats is momenteel grotendeels gerestaureerd, terwijl op het bescheiden grasveld rondom de ommuring in 1978 een urnentuin is aangelegd, als ook een zogeheten gedachtenisveld met

stamrozen, voor het symbolisch begraven van personen waarvan geen stoffelijke resten zijn bewaard (als gevolg van crematie, doordat het lichaam ter beschikking is gesteld van de wetenschap, of doordat men is omgekomen bij bijzondere ongelukken als vliegtuigrampen e.d.).

Ter afsluiting werd een bezoek gebracht aan 't Statenhuis, rouwcentrum tevens woonhuis van de heer Jol, waar ook zijn indrukwekkende verzameling prenten en boeken op het gebied van dood en begrafenisgebruiken is ondergebracht, in welke collectie wij vrijelijk konden bladeren en kijken. Onze dank gold en geldt de heer Jol, en met hem zijn personeelsleden, die speciaal voor ons in touw waren, voor hun deskundige begeleiding van deze dag.

Stille getuige van een geheime romance...

De begraafplaatsen in Den Haag en omgeving tellen heel wat bijzondere grafstenen. Zodraagt deze oude steen op de begraafplaats Nieuw Eykenduynen bijvoorbeeld

de tekst: 'Hier ergens rust zij van wie niemand wist, dat zij de mijne was.' Het is de stille getuige van een geheime romance uit voorbije tijden.

DE KRAAIENMARS VAN EEN LEVENSKUNSTENAAR

door Gerrit den Ambtman

AD

DINSDAG 18 APRIL 1989

„De stilte is een van mijn grootste leermeesters.”

JAN DE NIJS (63) uit Babylonienbroek is een veelzijdig kunstenaar. Hij reisde ooit als minstrel met de gitaar stad en land af. Tegenwoordig drent hij de muzen vooral binnenshuis. Onlangs is van zijn hand een boekje verschenen. In 'Eigenwijsheden en kraaienmars' maakt hij onder meer een wandeling langs grafschriften op een denkbeeldig kerkhof. De Nijs, ook componist, levert er ook een passend muzekje bij.

★ Jan de Nijs: „Ik loop weleens over een kerkhof vanwege de vrede die er heerst.” (Foto Ben Wind)

Tot slot zijn er ook nog de twaalf poppen. Jan de Nijs haalt een oude koffer van boven en toont zijn zelfgemaakte verzameling. Hij pakt de markante kop van de blinde man uit het passiespel en draagt met verheven stem voor. „Wat mijn ogen niet kunnen zien, wordt mij door m'n gevoel verklaard.”

Het poppenspel is slechts een onderdeel van de artistieke mogelijkheden van Jan de Nijs, die in zijn verbouwde boerderijtje in Babylonienbroek - een vlekje in het land van Heusden en Altena - zich op muzisch gebied weinig beperkingen oplegt. Hij schrijft, componeert, musiceert, draagt voor, schildert, beeldhouwt, acteert en bespeelt de poppen. Voor het gemak laat hij zich liever *levenskunstenaar* noemen. Zelfs die term brengt hij liever niet naar buiten. Hij zegt zich nogal gauw verlegen te voelen.

De veelzijdigheid van zijn kunstzinnige bagage is wellicht een een rem geweest op de loopbaan van De Nijs. De voormalige onderwijskracht (expressieve vakken, natuurlijk) geniet alleen in kleine kring enige bekendheid. Zelf wijst hij de uitgebleven doorbraak aan zijn instelling. Hij heeft altijd een goede manager ontbeerd. De Nijs zegt de flair op zakelijk gebied te missen. De juiste begeleider had hem mogelijk geadviseerd zijn creativiteit in één richting verder te ontwikkelen. Maar zijn gevarieerde kwaliteiten stelden hem ook in staat het publiek op maat te bedienen.

Twijfelaar

De Nijs bereidt, als hij voor een avondje wordt gevraagd, nooit een programma voor. Hij kijkt eerst zijn publiek aan, proeft de sfeer en begint voor de vuist weg. De ene keer brengt hij vertellin-

gen en volksliedjes. Bij andere gelegenheden put hij uit het lyrische repertoire of zingt hij luisterliedjes. De voorraad is zo groot dat hij de mensen als het nodig is een hele dag kan vermaken. Vaak

is hij als muzikaal intermezzo tijdens lezingen opgetreden. Op die manier heeft hij spreekbeurten van cabaretier Fons Jansen en van pater Leopold Verhagen omlijst. Jan de Nijs is ook vertrouwd met het stichtelijke woord.

„Ik ben een hele grote twijfelaar in mijn kunst”, weet hij. „Voordat ik het toneel op moet sta ik te beven als een riet. Toch word ik steeds weer naar die plek gedreven. Als ik er eenmaal sta ben ik een ander mens. Dan stromen de gedachten toe en kan ik het publiek boelen. Want waar ik ook ben: het is altijd doodstil in de zaal.”

Vanwege een broze fysiek beperkt de alleenstaande artiest zijn openbaar optreden tegenwoordig sterk. Alleen voor bejaarden en voor de doelgroep van De Zonnebloem wil hij nog weleens een uitzondering maken. De afstand die hij moet nemen verdriet hem zeer. De muzen blijven zijn dagen vullen. De Nijs verzucht dat hij het ook niet kan helpen. „Ik zou makkelijker leven zonder al die dingen.”

Stille

Tijdens het gesprek tokkelt De Nijs op de gitaar. Hij zingt en citeert vlijtig uit eigen werk. Hij vertelt dat hij zich een *Einzelgänger* voelt en dat de stilte een van zijn grootste leermeesters is. „Mag ik even iets laten horen?”, vraagt hij. „Dan krijgt u de beste indruk.” Hij drukt zijn grootste vriend tegen de borst en vertolkt vurig een eigen compositie: *Stille*. „Het is allemaal heel simpel gehouden”, zegt hij. „*Zing in de bomen wind*” klinkt het door de huiskamer. „Ik sta er volkomen achter.”

Jan de Nijs wilde priester worden, maar werd minstreel. Een rondtrek-

kende muzikant met een religieuze toewijding. „Ik richtte me tot iedereen die denkt er een hogere macht bestaat. Zonder een prediker te zijn probeerde ik de mensen toch te ontroeren. Met dit liedje bijvoorbeeld.” Hij slaat een accoord aan en zingt opgewekt: „*De wereld is zo slecht nog niet als je maar het positieve ziet.*”

De minstreel was negentien jaar oud toen hij kort na de oorlog met de gitaar in de aanslag voor het eerst door steden en dorpen trok. Hij noemde zich de vuurminstreel, naar de door hem zelf opgerichte beweging die de schoonheid van het leven door middel van kunst, spel en muziek wilde onderstrepen. De jonge De Nijs speelde in ziekenhuizen, gevangenissen, militaire tehuzen en bij de mensen thuis. Soms werkte hij drie adressen op een avond af. Hij heeft dat avontuurlijke bestaan tot in de jaren vijftig volgehouden. „Toen gingen de mensen voor het kastje zitten.”

Schoonheid

Daarna verplaatste De Nijs zijn werkzaamheden naar scholen, want ook de kinderen verdienen een opvoeding in schoonheid. Die schoonheid kan wat hem betreft ook best een liedje van de Zangers zonder Naam zijn. De Nijs ziet het breed. „Ik heb altijd geprobeerd mezelf open te maken voor schoonheid. Om de kleine dingen nieuwe glans te geven.”

„Ik denk enorm veel, eigenlijk te veel”, zegt de voormalige minstreel bijnaverontschuldigd. „Die gedachten probeer ik vorm te geven. De grote kunst is alleen in zo weinig mogelijk woorden iets te zeggen waar een ander eventueel iets aan kan hebben.”

Daarom heeft De Nijs een boekje gemaakt. Het eerste deel bestaat uit wat hij noemt eigenwijsheden. Gedachten, gedichten en aforismen. Een opmerking in de plaatselijke ge-

meenteraad over de positie van de vrouw in de samenleving maakte hem zo kwaad dat hij onmiddellijk een speciale ode aan de dames op papier zette. Toch vraagt hij zich in een andere overpeinzing ook af waarom een man niet zou mogen hullen als hij zoveel tranen heeft. Hij stoelt zelf altijd met emoties. „Als je de dood een hand durft te geven heb je de sleutel tot het leven gevonden.”

Grafteksten

Naast de eigenwijsheden publiceert De Nijs ook zijn Haags-Babylonische kraalenmars. Haags, omdat hij de grafteksten die hij tijdens een denkbeeldige tocht over een kerkhof tijdens zijn vijftienjarig verblijf in Den Haag heeft opgeschreven. Babylonisch, omdat hij de bijpassende muziek daarna in zijn nieuwe woonplaats Babyloniëbroek heeft gecomponeerd. En de kraalenmars herinnert aan het vroegere gebruik om de doden met begeleiding van een orkestje of fanfare te begraven.

Wie het grafschrift, Rijkaard getiteld, leest en op de piano de noten naspelt zal als begin van het melodietje het liedje *Poen, poen, poen* van Wim Sonneveld herkennen. De Nijs bedacht: „Wat was ik machtig, stoer en sterk, alleen mijn geld liet ik maar praten; ik was gezien bij vorst en kerk...hier kan ik zelfs geen wind meer laten.”

„Ik heb op humoristische wijze de doodsgedachte willen wegschrijven”, zegt de auteur. De moolste van de 33 graftek-

sten vindt hij zelf die op de zerk van de electriciën. „Ik geef je maar een goede raad - als electriciën was ik een wonder - wie hier zijn hondje pissen laat, jaag ik krachtstroom door z'n donder.” Zijn eigen steen zou De Nijs graag met de tekst over de Eenzame willen voorzien. „Ik ben een eenzaam mens geweest, bedankt dus vriend, die dit hier leest.” Bij voorkeur kiest hij voor zijn kraalenmars een eigen compositie. Maar een werkje van Mozart acht hij ook wel op zijn plaats.

„Ik loop wel eens op een kerkhof vanwege de vrede die er hangt”, zegt Jan de Nijs. Toch wil hij van dit soort wandelingen geen gewoonte maken. Hoewel hij veel tegenslag heeft ontmoet meldt hij van het leven te houden. De kunstenaars houden hem op de been. „Juist door die veelheid van dingen kan ik bestaan. Als me iets verveelt kan ik telkens op iets anders terugvallen. Dat is mijn geluk. Ik zing mijn eigen ellende ook altijd weg. Ik loop nog over van de ideeën. Het is alleen een voortdurend wikken en wegen. Zet ik het op papier of niet?”

Alternatief

Soms reageert hij kortdaat. Zo heeft De Nijs de redactie van het dagelijkse radioprogramma *Met het oog op morgen* van een alternatief voor het versje *Gute Nacht Freunde* van Reinhard May aangeboden. De tekst en muziek zijn van hemzelf.

„Op kousevoeten schrijdt de nacht nabij - de dag haast al geborgen - en weet zich mijmerend verwacht van mij, na *Met het oog op morgen*’.

De dag voorbij, een goede nacht

zij daar, verdromende mijn zorgen

opdat geluk mij tegenlacht

en nieuw weer richt, het oog op morgen.

De Nijs, verontwaardigd: „Ik vind het zelf heel geslaagd. Maar ik hoor maar niets uit Hilversum. Je komt er gewoon niet tussen.”

☆ *Eigenwijsheden en Kraalenmars* is een uitgave van Eburon in Delft en kost 19,50 gulden.

AFSCHEID

Ieder scheiden is van 't laatste scheiden
Voorbode, ieder bed van 't laatste bed.
Alle sterfelijke wegen leiden
Naar het eind waarvan geen liefde redt.

In het stedelijk duister van de straten
Nemen we afscheid - en het drukt als lood,
Kijken om en wuiven, reeds verlaten,
Slaan de hoek om, en het is de dood.

ZAND EROVER? DE UITVAART MEER IN EIGEN HAND

Begin november is een nieuw boek verschenen over dood, doodgaan en begraven. Het is geschreven door Marjan Sax, Knaar Visser en Marjo Boer. Omgaan met de dood en alle handelingen daar omheen komen in dit boek aan de orde. De uitvaart in eigen hand ... De organisatie niet meer overlaten aan de begrafenisondernemers, maar aan familie en/of vrienden. Het blijkt dat persoonlijke wensen omtrent eigen begrafenis of de begrafenis van naasten heel goed door de nabestaanden zèlf geregeld kan worden. We zijn echter al teveel gewend geraakt aan het idee dat doktoren en begrafenisondernemers het heft in handen nemen. De nabestaanden worden passieve toeschouwers.

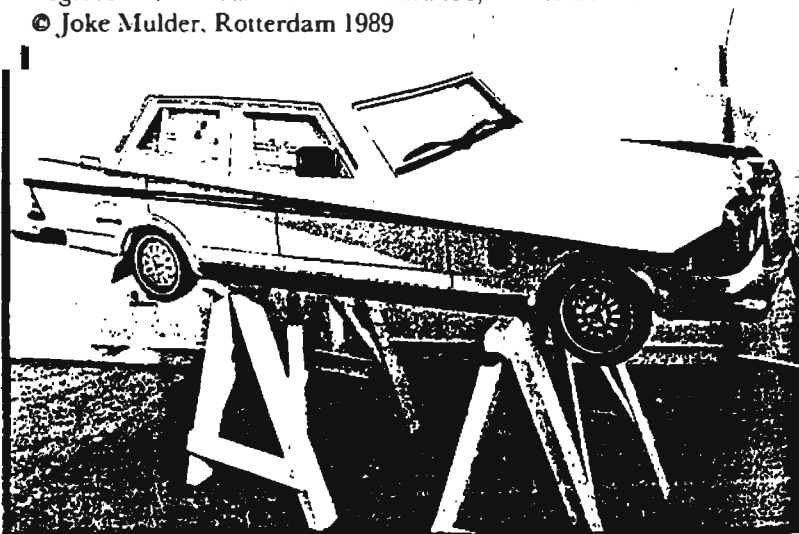
In dit boek wordt geprobeerd het passieve en het toeschouwer-zijn te doorbreken. Het boek bestaat uit twee gedeelten: het eerste gedeelte bevat gesprekken met nabestaanden, die al ervaring hebben met het zelf organiseren van de begrafenis. In deze gesprekken komt het 'hoe het ook anders kan' aan bod. In het tweede gedeelte van het boek komen de praktische tips aan de orde. Er staat zelfs een bouwtekening voor het maken van een doodskist in. Waarom niet er iets moois van maken? Waarom niet? In het hoofdstuk over andere culturen wordt uitgelegd hoe feestelijk een begrafenis kan zijn. Kisten in de vorm van auto's of schepen zijn in sommige culturen heel normaal. Maar ook richtlijnen, adressen, rechten en plichten worden beschreven. Kortom ...

Het boek is een 'must' voor iedereen die het anders wil, wil weten hoe het anders kan, vindt dat het anders moet.

Monica Bolkestein-Hattinga Verschure

illustratie uit Zand erover?

Afrikaanse doodskist. Tentoonstelling 'De tweede begrafenis'. Museum voor Volkenkunde, Rotterdam 1989.
© Joke Mulder, Rotterdam 1989

Zand erover? De uitvaart meer in eigen hand, door Marjan Sax, Knaar Visser en Marjo Boer. Uitgeverij An Dekker, Schorer; ISBN 90 5071 077 8. prijs f27,50

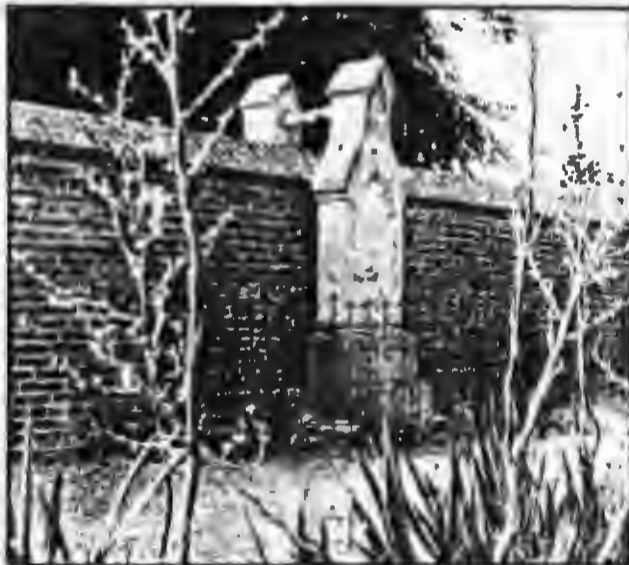
TROUW TOT IN DE DOOD

door John le Noble; Algemeen Dagblad 18 juli 1989

Mensen in Roermond die er van weten spreken van *het graf met de handjes*. Daarmee doelen ze op de laatste rustplaats, of liever gezegd de laatste rustplaatsen, van vrouwe J.W.C. van Gorkum, geboren Jonkvrouwe J.C.P.H. van Aefferden, en haar gemaal, de Kolonel der Cavalerie en Militie Commissaris in Limburg. De wat badinerend klinkende bijnaam is niet te wijten aan gebrek aan respect voor de doden, of voor de betere standen, want zo zijn de mensen in Limburg niet, maar aan het vertederende karakter van het unieke monumentje.

De zerken liggen op *Kapel in 't Zand*, een tweehonderd jaar oude begraafplaats waar niemand meer ter aarde wordt besteld. Er is een rooms-katholiek en een protestants gedeelte. Door het kerkhof loopt een dikke stenen muur, die de bokken van de schapen scheidt. Bijzonder is dat niet want artikel 19 van de uit 1869 daterende wet op de lijkbezorging houdt rekening met religieuze diversiteit op de dodenakkers en zeker in het zuiden deed de clerus daar honderd jaar geleden zijn voordeel mee.

Het probleem was nu dat zij het enige ware geloof beleed en hij protestant was. Hun huwelijk moet in die dagen een klap in het gezicht zijn geweest van de Heer en van diens afgevaardigden op aarde. De familie Van Aefferden, die in die tijd burgemeesters voortbracht en zo, en die in de regio hoog in aanzien stond, zal er evenmin mee in haar nopjes zijn geweest. Maar een officier laat niet over zich lopen en Van Gorkum dreef zijn zin ondanks alle roddel en achterklap door. In 1842 trad hij

met de 22-jarige Josephine in het huwelijk en hij heeft bijna veertig jaar aan de zijde van zijn beminde doorgebracht, zij het levend in doodzonde. Het kan dus wel.

Toen de elf jaar oude re militair in 1880 als eerste stierf werd een groeve in gewijde grond hem echter ontzegd. Daarom werd zijn grafsteen tegen de muur aangebouwd, opdat hij te zijner tijd ook na de dood zo dicht mogelijk bij zijn geliefde zou liggen. Zij volgde acht jaar later en ook haar zerk werd tegen de muur gemetseld. De beschelden monumentjes zijn de enige graven die daar zijn gesitueerd. Om hun verbondenheid nog meer nadruk te geven reiken de verscheiden echtelieden elkaar de hand. Precies boven de muur zijn twee stenen handjes inlig met elkaar verstrengeld.

Een mens weet niet of hij lachen of huilen moet. Het is pathetisch en navrant tegelijk. Niet alleen getuigt het van een soort leide dat de meeste mensen alleen maar van de televisie kennen, het herinnert ook aan de harteloos-

★ *Boven de muur reiken de echtelieden elkaar vanuit het graf de hand.*

held van sommige kerkelijke wetten. Aan mensen die de hand aan zichzelf hadden geslagen hadden ze helemaal geen boodschap. Hun stoffelijke resten zijn op *Kapel in 't Zand* weggevoerd achter een heg bij het voormalige lijkenhuis. Het is misschien niet zoals het hoort maar bij de haveloze kruisen krijg je automatisch het gevoel dat godsdiensten maar zelden iets goeds hebben opgeleverd.

Op het ogenblik moet je goed zoeken naar het graf met de handjes. Je ziet het gemakkelijk over het hoofd want de handjes zijn tijdelijk verwijderd. Alsof een hogere macht zelfs na hun dood nog geen vrede kon hebben met de ongewenste verbintenissen is een van de zerken zo verzakt dat de pin die de handjes met elkaar verbond op een kwade dag is afgebroken, waardoor ook de uit steen gehouwen handdruk het begaf.

Tien jaar geleden is er nog eens een Van Gorcum in Roermond geweest die door de anglicaanse kerk als aartsbisschop te werk is gesteld in het verre Japan. De hoge geestelijke heeft de zaak toen een beetje laten opknappen, maar daarna is er door nabestaanden niets meer aan gedaan.

Het roerende sculptuur drelgde daardoor teloor te gaan en dat hebben burgemeester en wethouders zich aange-trokken. Op kosten van de gemeente hakt een steenhouwer nu twee gloednieuwe handjes. De mogelijkheid om het dwarse tweetal alsnog zijn zin te geven is nooit overwogen, maar het symbool van een grootse en meeslepende liefde en een van de eerste uitingen van de ware oecumenische gedachte blijft behouden. Het gemeentebestuur heeft het gedaan uit plêtel en

niet om bezoekers van buiten te lokken want het beleid is er niet op gericht het afgetakelde kerkhof als bezlenswaardigheid aan te bevelen. Sterker, menig raadslid had er graag van af gewild. Naar de meeste graven wordt door geen mens meer omgekeken en opge-ruimd staat netjes.

Dat kostenbesparen-de plan werd echter doorkruist door het bisdom. Op de begraafplaats staat ook de zogenoemde *bisschoppenkapel*, waarin de overleden bisschoppen van Roermond worden bijgezet als ze er prijs op stellen. De kerkelijke autoriteiten drongen er op aan de plek een bijzondere status te verlenen, waardoor afbraak wordt uitgesloten en ze ervan verzekerd zijn dat de bisschoppelijke overschotten niet van hot

naar haar worden gesleept. In Limburg is de situatie nog niet zo dat een dergelijk clericaal verzoek meteen door ongelovige linkse progressieven van tafel wordt geveegd.

De bisschoppenkapel is het grootste monument op het romantisch kleine kerkhof. Vroeger kon iedere belangstellende er ongehinderd in en uit lopen en bood hij bij slecht weer een goed heenkomen voor de tuinman. Maar dat is afgelopen. De ingelijste *Algemene Politieverordening* bij de ingang van de begraafplaats, waarin roken, drinken en spelen op de gewijde grond wordt verboden en waarin „gepaste Ingetogenheid” verplicht wordt gesteld, heeft vanden niet van graf-schennende baldadigheden kunnen weerhouden. Nu is het bisschoppelijke massagraf alleen nog maar gedurende het weekeinde te bezoeken en moet de sleutel eerst worden afgehaald bij de paters redemptoristen.

NECROFORUM -- EEN FESTIVAL OVER DOOD

Van 13 tot en met 17 december a.s. wordt in Utrecht, in cultuur-centrum EKKO, gelegen aan de Bemuurde Weerd, het festival 'Necro-forum' gehouden. Op de volgende pagina's geven wij u een volledig overzicht van het programma.

Vooraf zij apart vermeld dat Marjan Sax, een van de auteurs van het onlangs verschenen boek *Zand erover?* (een bespreking vindt u elders in deze Nieuwsbrief) op 15 december een lezing zal houden over alternatieve vormen van begraven, in het kader van dit festival. Deze lezing is een extra programma-onderdeel, dat zal plaatsvinden in het cultuurcentrum EKKO, waar ook het gehele festival wordt gehouden. Aanvang van de lezing op 15 december: 20.00 uur; de toegang is gratis.

NEKROFORUM

EEN FESTIVAL OVER DOOD

Cultuurcentrum EKKO in Utrecht presenteert van 13 tot en met 17 december "Nekroforum, een festival over dood". In lezingen, theatervoorstellingen, muziekoptredens en een uitgebreid film- en videoprogramma komen onderwerpen aan bod als sterven, begraven en cremeren, rouw en het hiernamaals.

Op zondag 17 december zijn er 's middags drie lezingen door deskundigen op het gebied van begraven.

De heer Jol, begrafenisondernemer in Den Haag en eigenaar van een grote collectie historische prenten over de dood, opent de middag met de lezing "Veranderingen in begrafenisgebruiken". Vanuit een historische schets probeert de heer Jol de lijn tot in de toekomst door te trekken.

De beheerder van de begraafplaats Kranenburg in Zwolle en graftekenverzamelaar, W. Vlaanderen, laat de bezoeker kennismaken met de intrigerende kanten van het beroep doodgraver. Hij zal onder andere toelichten waarom het op zijn begraafplaats niet is toegestaan de grafstenen schoon te maken. Vervolgens geeft hij een rondleiding langs een kleine expositie van onder meer oude grafzerken en historische begrafenisgewaden. Na een pauze geeft de genealoog F. Renssen uit Haren een cultuurhistorisch overzicht van het gebruik van symbolen en teksten op grafstenen.

Aansluitend op deze lezingen zal om 16.00 uur de film "Als wij levenden sterven" uit het archief van de Rijks Voorlichtingsdienst vertoond worden. Dit is een propagandafilm uit 1939 van de "Arbeidersvereniging ter bevordering van de Lijkverbranding".

Op de begeleidende expositie is naast de hierboven al genoemde voorwerpen verder een unieke handgesneden houten maquette te zien van een Amsterdamse uitvaart met een uitvaartleider, lijkkoets, dragers, volkkoets en paarden. Ook zal waarschijnlijk een selectie van historische prenten te zien zijn uit de collectie van de heer Jol. De expositie zal de gehele middag te bezichtigen zijn.

De middag begint om 13.00 uur in Cultuurcentrum EKKO, Bemurde Weerd WZ 3, 3513 BH Utrecht, telefoon 030-317457.

Voor het volledige festivalprogramma kan men zich eveneens wenden tot EKKO, op werkdagen van 10.00 tot 17.00 uur.

**PROGRAMMAOVERZICHT FILMTRIOLOGIE 'DE DOOD ALS PERSONAGE' EN
'NEKROFORUM, EEN FESTIVAL OVER DOOD'**

Plaats: Cultuurcentrum Ekko, Bemuurde Weerd WZ 3, 3513 BH Utrecht, 030-317457.
Maand: december 1989

FILMTRIOLOGIE 'DE DOOD ALS PERSONAGE'

do 7 21.00 Orphée, een film van Jean Cocteau
vr 8 21.00 Der Müde Tod, een film van Fritz Lang
za 9 21.00 Het zevende zegel, een film van Ingmar Bergman

NEKROFORUM, EEN FESTIVAL OVER DOOD

wo 13 18.30 eethuis 'Het laatste avondmaal'
21.00 filmzaal Ghost Sonata, video van Bruce Geduldig en Tuxedomoon
21.00 grote zaal De dood is zwart, dansperformance van Ans Swart en Stoffellen Verdonk en
De architect en de dood, performance van Stichting Antartica
do 14 18.30 eethuis 'Galgemaal'
21.00 filmzaal Des Morts, film van Thierry Zeno, ingeleid door Wil Uitgeest
21.00 grote zaal Aan onze nabestaanden, liederen van Brecht door Eric Roté en
Die Kindertotenlieder van Mahler, muziekperformance van Aartje Duyvené
vr 15 18.30 eethuis 'Mythologisch gifmaal' de Wit
21.00 filmzaal De balade van Narayama, een film van Shohel Imamura met als voorfilm
Au Fou, een animatiefilm van Yoji Kuri
24.00 filmzaal Dawn of the dead, zombiefilm van George A. Romero
24.00 grote zaal Disco, met o.a. Faces of Death, film van Conan Le Cilaire
za 16 15.30 grote zaal Thema-middag rond de doodstraf met lezing van Amnesty International
en Doodgewoon in de zon, theatervoorstelling van theatergroep Schmieren
16.00 filmzaal Film- en videoprogramma I
18.30 eethuis 'Vagevuurmaal'
21.00 grote zaal Post uit Afrika, theater van Wick Ederveen
22.00 filmzaal Film- en videoprogramma II
24.00 filmzaal A Zed and two Noughts, film van Peter Greenaway met als voorfilm
Thijs Valt van Anton Haakman
zo 17 13.00 grote zaal Verandering in begrafenisgebruiken, lezing van L. Jol sr
13.45 grote zaal Begraafplaatsbeheer, lezing en rondleiding van W.A. Vlaanderen
14.30 grote zaal Cultuurhistorische aspecten van graftekens, lezing van F. Renssen
16.00 grote zaal Expositie begrafenisattributen
16.00 filmzaal Film- en videoprogramma III
18.30 eethuis 'Mummlemenu'
21.00 grote zaal Frederik de Verteller, een verhaal in decor van expositie
22.00 filmzaal Film- en videoprogramma IV, met lezing "Le Sang des Bêtes" van
Frans Nieuwenhof

De film- en videoprogramma's:

I

The shining hour - Morifumi Arimura
One fatal day - BUC documentaire
Elegy - Michal Shabtay
Naked doom - Edward Rankus
Sehnsucht nach Sodom - Kurt Raab/Hanno Beathe

II

The world within us - Terry Flaxton
Waarheen waarvoor - VPRO documentaire
Blinky - Yonemoto/Jeffrey Vallance
The act of seeing with ones own eyes - Stan Brakhage

III

Als wij levenden sterven - Max de Haas
Sirlus remembered - Stan Brakhage
Echoes of death/Forever Young - Lydia Schouten
Afscheid - Ton Koole

IV

Oog in oog met de dood - BRT documentaire
La est Minos horriblement qui grince -
Dominik Barbler
The Dead - Stan Brakhage
- Lezing 'Le Sang des Bêtes' van Frans
Nieuwenhof, verbonden aan de NFA -
Ei om zeep - Paul Driessen
Le Sang des Bêtes - Georges Franju

In de festivalexpositie zijn werken opgenomen van de volgende kunstenaars:

Jos Vulto
Henk Fakkeldij
Pauline Prior
Sjan Bijman
Erik Fens

Ans Swart
Helène van Hoorn
Dirk Jan Jager
Marijke Nielen
Hans Michon

Ria Pabon
Arjen Veldt
Jessica Heijkoop
Wil Uitgeest
Lichel van den Ende

MEDEWERKERS GEVRAAGD VOOR DEVENTER WERKGROEP

In Deventer bestaat al geruime tijd een werkgroep die zich bezig houdt met de inventarisatie van de Oude Begraafplaats aan de Diepenveenseweg te Deventer. Op deze begraafplaats, die van 1831 tot 1913 in gebruik was, liggen tal van lokaal en regionaal bekende personen begraven.

Het inventariseren van een begraafplaats van deze omvang is een arbeidsintensief karwei, en de werkgroep kan daarom nog wel enige medewerkers gebruiken. Belangstellenden kunnen zich, bij voorkeur 's avonds, wenden tot een van onderstaande personen, die ook graag bereid zijn nadere inlichtingen te verschaffen.

Men kan zich wenden tot:

mevrouw Danny Jansen; tel. 05704 -3075
de heer Herman Koldewijn; tel. 05700 -25080
de heer Hans Magdelijns; tel. 05700 - 16128

SPREUK

Geen leed is voor de levenden te ontvlieden,
Maar in één aarde eindigt alle pijn,
Waar de verradenen en die verrieden
Vergeten in de slaap der eeuwen zijn.

HET BINDE

Wat geeft het, of wij hier of elders sterven?
Leven is altijd: naar de dood toe gaan.
De haardgebonden en die verzwerven
Vinden één graf aan 't eind van hun bestaan.

secretariaat:
Postbus 222
3970 AE DRIEBERGEN

PORT SCHAALD
BATHMEN